

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Vår äldsta exakt daterade kyrka

Beckman, Natanael

Fornvännen 371-372

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1942_371

Ingår i: samla.raa.se

VÅR ÄLDSTA EXAKT DATERADE KYRKA

I Fornvännen 1939, s. 105 ff. finner jag en uppsats om ett ämne, som intresserat mig i drygt trettio år. Det gäller år och dag för Forsby kyrkas invigning, vilken genom en i väggen inhuggen inskrift sättes till XIII Kl. Aug. MCXXXV.

Tidigare författare, bl. a. Styffe, ha läst detta som 1135, men i senare tid ha vissa forskare, särskilt konsthistoriker, velat läsa MOXXXV, alltså 1035. Läsningen har alltid förefallit mig tvivelaktig, ty dels är en förkortning MO för millesimo ovanlig; det står icke M med ett litet o i överkanten. Dels har jag haft svårt att tro, att kristendomsverket redan 1035 hunnit så långt, som ett dylikt datum för byggnaden skulle förutsätta. Norberg fastslår nu, att det visserligen står MO, men att O tillkommit genom en senare »förbättring» av ett C, en åsikt, som uttalades redan för åtskilliga år sedan (1936?), av åhörare till ett av mig i Skövde hållet föredrag. Åhörarna ansågo sig kunna se ändringen redan på den av mig förevisade skioptikonbilden, vilken återgav en Statens historiska museum tillhörig fotografi.

Om jag sålunda med stor glädje accepterar Norbergs bestämmande av byggnadsåret, så måste jag med bestämdhet opponera mot det angivna datum. Detta gavs redan 1910 av kyrkoherde v. Sydow i »Julhälsningar till församlingarna». Jag påpekade för v. Sydow, att romarna icke räknade så, men han menade, liksom förmodligen Norberg, att prästerna i 1100-talets Västergötland icke kunde sin latinska grammatik. Jag kunde då icke uttala mig så bestämt, som önskligt varit. Nu kan jag säga, att den romerska dateringen finnes angiven i så vitt jag vet vartenda medeltidskalendarium, och att jag aldrig sett en datering sådan som den av Sydow och Norberg förutsatta. Arkivmän, som jag frågat, ha alla samma mening. Om Norberg sett i någon kronologisk handbok, t. ex. min »Tideräkning och historia», resp. vederbörande parti i »Nordisk kultur», att icke tala om Grotefends »Taschenbuch», så hade han fått veta, att datum i ngalunda är d. 13 augusti utan den 20 juli. Tretton skall räknas bakåt.

Min boktitel »Tideräkning och historia» vill antyda, att en noggrann prövning av det kronologiska kan ge värdefulla bidrag till bedömande av de historiska händelserna och deras sammanhang, resp. våra källors kritiska prövning. I vårt fall gäller detta i hög grad, särskilt om man har i minne Erik Lundbergs åsikt att Forsby nu så oansenliga kyrka varit byggd som kungsgårdskyrka (till det närbelägna Huseby). Det gäller att se efter, hur det stod till med Västergötland och den västgötska kungaätten 1135.

Någon gång under 1120-talet avled konung Inge d. y., den siste manlige ättlingen i rätt nedstigande led av västgötakungen Stenkils ätt. Enligt den västgötska kungalängden blev han förgiftad i Östergötland, där en konkurrent om kronan uppträtt i Sverkers person. Den latinska översättningen av samma längd tillägger, att det skedde i Vreta, som se-

nare var i Sverkersättens ägo. Efter Inge hade uppträtt en pretendent Ragvald Knapphövde, som västgötarna slog ihjäl. Enligt den svenska källan redde sig västgötarna en tid utan konung, »då styrde en god lagman och landskapets hövdingar Västergötland, och då voro alla trogna mot sitt land». Enligt Saxo, som icke nämner Ragvald vid namn, blev Margareta Fredkullas son Magnus Nilsson kung i Sverige. Uppgifterna behöva icke stå i strid mot varandra, ty om Magnus blev vald till kung, så hade han fullt upp att göra med striderna i Danmark, och i juni 1134 stupade han vid Fotevik i Skåne. Slutligen berätta isländska historiker, att »götarna» (västgötarna) sökte blanda sig i tronstriderna i Norge, som antogs vara herrelöst land, men blevo slagna vid Krokaskogen i Bohuslän 1137. De kämpade mot det parti, som hade samlat sig kring kung Inge, vars moder var sondotter av Inge d. ä.

Om detaljerna i allt detta kunna vara osäkra, så kvarstår totalintrycket, att tiden efter den västgötska konungaättens utlocknande kännetecknades av spänning och kraftutveckling. Det är ur denna synpunkt, som datum för kyrkans invigning har intresse. Då kyrkan »dedicerades» åt, tillägnades, ett visst helgon, så ställdes den under det helgonets beskydd, alldeles som det barn, som döptes på ett helgons dag, ställdes under särskilt beskydd av dagens helgon.¹ Den 20 juli var i Norden, t. ex. redan i Vallentunakalendariet, *Margaretas dag*. Kyrkan i Forsby hade samma skyddshelgon som Margareta Fredkulla. Härmed bör sammanhållas, att grannkyrkan i Skövde var helgad åt Helena, sålunda hade samma skyddshelgon som Margaretas moder, vilken enligt Saxo bar detta namn. I vilket förhållande legendens Helena kan ha stått till drottningen och hennes skyddshelgon, lämna vi därhän. Dagen inföll 1135 på en lördag. Följande dag var Kristi förklarings dag. Om festen firades i två dagar, så kunde den få en mycket förnämlig avslutning. »Två nätter och till kvällen den tredje» var normal tid för dylik förrättning enligt Västgötalagens kyrkobalk, flock 2. Under den tiden, varav natten före själva vigningsdagen enligt kyrkans lag skulle genomvakas, skulle biskopen och hans 12 klerker »dricka mjöd» på församlingsbornas bekostnad.

Om, som jag tror, den kanoniska regeln var, att kyrkoinvigning skulle ske på en söndag, så torde det knappt ha väckt anstöt, att vigilian, aftonen förut, angavs i inskriften och fick gälla som kyrkmässodag med de offer och världsliga nöjen, som tillhörde en sådan.²

Hur djupt allvarligt medeltidens nordbor togo hithörande ting, framgår av Gulatingslagens Kap. 15. Där stadgas, att präst, som gav oriktigt besked om helgdagar skulle betala böter till biskopen och vid återfall kunde avsättas, men »vi ha lagt bort att aga honom handgripligt, ty vi besvägra oss med våra präster och sätta våra söner i prästlära. Prästen skall äga samma okränkbarhet som bonden.»

Nat. Beckman

¹ Se Du Cange under Dedicatio.

² Söndagen förutsattes i Kyrkol. 1686.